

بررسی روند تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان^۱

مریم حسینعلی‌زاده، دانش‌آموخته رشته فرش، دانشگاه هنر

Maryamalizade87@gmail.com

زهرا احمدی (نویسنده مسئول)، استادیار دانشگاه هنر، گروه فرش

ahmadi@art.ac.ir

سید جلال‌الدین بصام، دانشیار مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی

bassamsje@hotmail.com

چکیده

قالی دست‌باف به‌عنوان یک هنر سرزمینی دارای ابعاد خاصی از هویت مکانی است که در هر دوره بنا به تحولات تاریخی، اجتماعی و اقتصادی، تأثیر منطقه‌ای خاص بر منطقه دیگر دیده‌شده است. قم یکی از حوزه‌های مطرح در امر تولید قالی دست‌باف است و بعد از اصفهان و تبریز رتبه سوم صادرات قالی ایران را دارا است. نتایج تحقیقات میدانی اولیه نشان داد رونق صادرات فرش قم سبب شده تا در استان‌های هم‌جوار آن مبادرت به تولید فرش‌های تمام ابریشم قم بنمایند. استان همدان به جهت بعد مسافت و سابقه در تولید قالی و وجود نیروی انسانی جهت بافت، مورد توجه تولیدکنندگان استان قم قرار گرفت. این پژوهش با بررسی روند تولید قالی قم در استان همدان در پی پاسخ به این سؤال بود که مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان چیست و چه مزایا و معایبی دارد؟ برای پاسخ به این پرسش فرضیاتی مطرح شد و به‌صورت پرسشنامه در میان جامعه هدف توزیع شد، جامعه آماری این پژوهش تولیدکنندگان استان قم که در استان همدان تولید دارند، بافندگان استان همدان و خبرگان قالی است که با توجه به فرمول کوکران ۳۸۶ نمونه محاسبه شد. تجزیه و تحلیل‌های پژوهش به‌صورت توصیفی، همبستگی و فریدمن توسط نرم‌افزار SPSS21 صورت گرفت، نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان به ترتیب دست‌مزد بافندگان، نوع بافت، سفارش‌پذیری، سرمایه‌گذاری، طرح و نقشه است. تأثیر تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان بر طرح و نقشه، رنگ و اصالت تولید قالی درشت‌باف همدان در حد متوسط ارزیابی شد.

واژه‌های کلیدی: تولید قالی، قالی تمام ابریشم قم، قالی همدان

۱- این مقاله مستخرج از پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد با عنوان روند تولید قالی قم در استان همدان در دانشکده هنرهای کاربردی دانشگاه هنر به راهنمایی دکتر زهرا احمدی و مشاوره دکتر سید جلال‌الدین بصام است.

مقدمه

هنر صنعت قالی بخشی از هویت ایران محسوب می‌شود و وظیفه ما در هر برهه‌ای از زمان، حفظ این میراث ملی است. قالی دست‌باف ایرانی ترکیبی از هنر و صنعت است و آن را نوعی هنر صناعی می‌دانند. قالی دست‌باف به‌عنوان یک هنر سرزمینی دارای ابعاد خاصی از هویت مکانی در زمین بوم‌های اجتماعی ایران است. تنوع و گستردگی حوزه‌های بافت و به طبع آن تنوع طرح و نقش و بافت سبب شده است که ایران در مقایسه با رقبای جهانی آن در تولید قالی دست‌باف از مزیت نسبی برخوردار باشد. آنچه امروزه اصالت قالی هر منطقه را با توجه به هویت مکانی آن دچار چالش کرده است، آمیختگی سبک‌ها و حوزه‌های جغرافیای بافت، بدون در نظر گرفتن هویت مکانی و سبک هر منطقه در قالی‌بافی است. به‌طورکلی دو عقیده وجود دارد، گروهی معتقدند که تولید قالی در مناطقی غیر از مناطق اصلی بافت باعث از بین رفتن اصالت قالی هر دو منطقه می‌شود و نباید این کار صورت پذیرد، اما گروهی دیگر عقیده دارند که با توجه به مناسبات اقتصادی جدید، تولید قالی در هر نقطه از مناطق جغرافیای ایران که دارای مزیت رقابتی بیشتر باشد، باید صورت پذیرد. این گروه قالی ایران را به‌مثابه پیوستاری یکپارچه تصور می‌کنند که با توجه به ویژگی‌های خاص هر منطقه در طرح و نقشه و بافت، همچنان در حوزه قالی ایران جای دارد و نقاط مشترک قالی‌بافی ایران به‌قدری وسیع است که تغییر منطقه جغرافیای بافت تأثیر چندان در از بین رفتن اصالت‌ها ندارد. تأیید و یا رد هر یک از این نظریه‌ها موضوع بحث ما نیست، در این پژوهش ما سعی داریم به بیان مؤلفه‌هایی بپردازیم که تولید در منطقه‌ای غیر از منطقه اصلی بافت را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

قم در رتبه‌بندی برند مناطق مختلف جغرافیایی در میان ده حوزه مطرح جغرافیایی جایگاه چهارم را به خود اختصاص داده (میرزاامینی، ۱۳۹۳) و بعد از اصفهان و تبریز رتبه سوم صادرات قالی ایران را دارا است (زنگنه، ۱۳۹۳). این موفقیت را استان قم در زمانی کمتر از یک سده به دست آورده است. ویژگی‌های شاخص قالی قم که توانسته به‌موجب آن جایگاه مطلوبی برای خود به دست آورد تنوع در طرح و رنگ‌آمیزی و کیفیت بافت قالی‌های این منطقه هست که نفیسه محمدی افضل (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی نقش ارتباطات در تحول و تطور طرح، نقش، رنگ قالی دست‌باف قم" به تأثیرگذار بودن سلايق بازارهای داخلی و خارجی در انتخاب نقشه‌ها توسط تولیدکنندگان اشاره کرده، که این موضوع نشان از اهمیت خواست بازار هدف و سفارش‌پذیری در تولیدات این منطقه دارد. از اوایل دهه ۶۰ خورشیدی تولیدکنندگان استان با رشد عمده سفارش‌ها و بالا رفتن تقاضا، با کمبود نیروی بافنده و بالا رفتن دست‌مزد بافندگان مواجه شدند و از این‌رو به جهت پاسخگویی به نیاز بازار مبادرت به تولید در

استان‌هایی هم چون همدان که از سابقه قالی‌بافی برخوردار بودند، کردند.

استان همدان در گذشته مرکز تجارت قالی در غرب کشور بوده است. این استان دارای سه نوع منطقه بافت است. اول قالی‌بافی شهری است که مربوط به همدان و ملایر است. نوع دوم مربوط به حومه ملایر (جوزان)، مهربان (قهرود) و فامنین است که به ترتیب در ارتباط و وابسته به حوزه قالی اراک، ساروق، بیجار و تا حدی ابریشم‌بافی قم است. منطقه سوم در حوزه روستایی و عشایری قرار دارد که ذهنی‌باف، با بافت ضخیم هستند که قسمت اعظم شمال و شمال غرب و همچنین قالی‌بافی نیاوند، تویسرکان، کبوترآهنگ و رزن را در برمی‌گیرد (صوراصرافیل، ۱۳۷۵: ۱۸۶).

احمدی در پژوهش خود در سال ۱۳۹۴ فرایند تولید فرش دست‌باف در استان همدان را مورد مطالعه قرار داد. او در نتایج خود به توسعه بافت قالی تمام ابریشم قم و تابلوبافی (متأثر از روش شماره‌بافی) در مناطق مختلف استان همدان از جمله مناطق روستایی و عشایری که خود دارای شیوه‌هایی کاملاً متفاوت با بافت قالی کاملاً شهری استان قم هستند، اشاره نموده است.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف کاربردی، از نظر مسیر توصیفی و همبستگی، از نظر زمان مقطعی، از نظر جمع‌آوری داده‌ها میدانی و کتابخانه‌ای، از نظر ژرفایی چون مقطعی است تا حدودی شبیه پنهانگر است. در این پژوهش سعی بر این شده تا با نگاهی کلی به روند تولید قالی قم در استان همدان، ضمن مقایسه ویژگی‌های کیفی قالی تمام ابریشم قم با قالی‌های سبک قم بافته‌شده در استان همدان به شیوه توصیفی و شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی قم در همدان، به بررسی مزایا و معایب رواج بافت قالی تمام ابریشم قم در استان همدان بپردازیم که به این منظور فرضیه‌هایی مطرح شد که به این شرح است: ۱. رواج تولید قالی تمام ابریشم قم باعث بهبود نوع بافت قالی همدان می‌شود. ۲. رواج تولید قالی تمام ابریشم قم باعث بهبود نوع طرح و نقشه قالی استان همدان می‌شود. ۳. رواج تولید قالی تمام ابریشم قم باعث افزایش دست‌مزد بافندگان استان همدان می‌شود. ۴. رواج تولید قالی تمام ابریشم قم باعث بهبود نحوه سفارش‌پذیری بافندگان استان همدان می‌شود. ۵. رواج تولید قالی تمام ابریشم قم باعث افزایش سرمایه‌گذاری تولیدکنندگان استان همدان بر تولید قالی تمام ابریشم می‌شود.

از آنجایی که جامعه هدف از نوع جامعه باز هست طبق جدول مورگان تعداد ۳۸۶ نمونه با خطای ۵٪ در نظر گرفته شد. نمونه‌ها شامل تولیدکنندگان استان قم و بافندگان قالی تمام ابریشم قم در استان همدان به صورت خوشه‌ای تصادفی است و حجم نمونه شامل دو گروه برحسب نوع شغل است که برحسب

میزان جمعیت ۲۰۰ بافنده و ۱۸۶ تولیدکننده و کارشناس را دربر می‌گیرد که پرسشنامه‌ها به صورت میدانی و اینترنتی در اختیار پاسخ‌دهندگان قرار داده شد.

برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است؛ بنابراین خواهیم داشت:

$$n = \frac{Z^2 pq N}{d^2 (n - 1) + Z^2 pq}$$

که در آن:

$N =$ حجم جامعه آماری

$n =$ حجم نمونه

$Z =$ مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد که در سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۱/۹۶ است.

$p =$ احتمال تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته. اگر در اختیار نباشد می‌توان آن را ۰/۵ در نظر گرفت.

$q =$ احتمال عدم تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته

$d =$ دقت موردنظر برای نمونه‌گیری

مقدار p برابر با ۰/۵ در نظر گرفته شده است؛ زیرا اگر p مساوی ۰/۵ باشد، n حداکثر مقدار ممکن خود را

پیدا می‌کند. این امر سبب می‌شود که نمونه به حد کافی بزرگ باشد (مؤمنی و قیومی، ۱۳۹۱: ۵۲).

در این پژوهش حجم نمونه به دلیل جامعه آماری نامشخص (باز)، بر اساس فرمول کوکران برابر ۳۸۶ نفر است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها فرایند چندمرحله‌ای بود که طی آن داده‌هایی که جمع‌آوری شده بودند خلاصه، کدبندی

و در نهایت پردازش شد تا امکان تحلیل ارتباط بین این داده‌ها به منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. برای آزمون

فرضیه‌ها از ضریب همبستگی و رگرسیون استفاده شد. این ضریب بین ۱ تا -۱ است و در عدم وجود رابطه

بین دو متغیر، برابر صفر است. برای سنجش ارتباط میان مؤلفه‌های رواج تولید قالی قم در همدان که

متغیرهایی از نوع رتبه‌ای هستند، آزمون اسپیرمن مناسب به نظر می‌رسد. فرض صفر این آزمون فرض می‌کند

که همبستگی وجود ندارد و پس از انجام محاسبات می‌توان بر اساس مقدار (sig (2-taile این فرض را تأیید

یا رد نمود. اگر مقدار sig کمتر از ۰/۵ باشد، فرض صفر رد شده و همبستگی بین دو متغیر پذیرفته می‌شود.

با توجه به این‌که در این پژوهش به مزایا و معایب تأثیر رواج تولید قالی قم در همدان پرداخته خواهد شد

برای میزان تأثیرگذاری هریک از مؤلفه‌های مورد بررسی از آزمون فریدمن استفاده خواهد شد، این آزمون

وضعیت یک متغیر را در چندین حالت وابسته به هم ارزیابی می‌کند. برای تجزیه و تحلیل داده از نرم‌افزار

SPSS₂₁ استفاده شده است.

تعریف متغیرهای پژوهش

با توجه به هدف تحقیق، پیش از تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده، ابتدا به تعریف مفهومی متغیرها می‌پردازیم. قالی تمام ابریشم قم: قالی‌هایی که پرز و چله آن‌ها از ابریشم و در استان قم بافته می‌شوند، ویژگی‌های اصلی این قالی‌ها، ریزبافت بودن (رج‌شمار اکثراً بالای ۷۰ گره در ۶/۵ سانتی متر مربع)، تنوع رنگی بالا، استفاده از نقوش متنوع با الهام از طرح و نقش سایر مناطق قالی‌بافی ایران است. قالی همدان: قالی‌های عمدتاً روستایی، درشت‌بافت، با تنوع رنگی محدود و استفاده از نقوش خاص منطقه بافت، است. متداول‌ترین ابعاد قالی در استان همدان کناره است. رج‌شمار: به تعداد گره‌ای که در یک گره ذرعی^۱ بافته می‌شود رج‌شمار می‌گویند. دست‌مزد بافنده: پولی که بافنده به ازای بافت قالی دریافت می‌کند، نحوه محاسبه دست‌مزد در مناطق مختلف متفاوت است، در برخی مناطق برحسب تعداد گره بافته‌شده محاسبه می‌شود، در برخی مناطق برحسب متراف بافت و رج‌شمار، در این پژوهش دست‌مزد بافنده عمدتاً توسط شورای تعیین دست‌مزد استان قم مشخص شده است. سفارش‌پذیری: به میزان سفارشی که هر منطقه بافت در طول یک سال کاری دریافت می‌کند، می‌گویند. سرمایه‌گذاری: شامل میزان سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی که در یک سال تولیدی در صنعت قالی دست‌باف در منطقه جغرافیایی مورد بررسی است.

بحث و یافته‌ها

- تحلیل‌های تک متغیره

ویژگی متغیرها را با استفاده از شاخص‌های؛ چولگی، کشیدگی، انحراف معیار و میانگین بررسی می‌کنیم. نتایج به شرح جدول شماره ۱ است.

جدول ۱- آماره‌های توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیر آماره	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
نوع بافت	۳/۰۸۲	۰/۸۲۹	۰/۰۰۶	۰/۰۰۷
طرح و نقشه	۳/۳۶۳	۰/۸۳	-۰/۲۸۴	-۰/۴۹۱
دست‌مزد بافندگان	۳/۵۶۷	۰/۸۹۴	۰/۲۲۵	۰/۲۷۱
سفارش‌پذیری	۳/۳۲۹	۱/۰۰۳	-۰/۲۴۶	-۰/۴۱۵
سرمایه‌گذاری	۳/۴۲۱	۰/۸۵۵	-۰/۶۴۶	-۰/۰۶

۱- گره ذرعی یک شانزدهم ذرع است. ذرع در مناطق فارسی‌باف ۱۰۴ سانتی متر است و در مناطق ترکی‌باف ۱۱۲ سانتی متر محاسبه می‌شود؛ که گره ذرعی در مناطق فارسی‌باف ۶/۵ سانتی متر و مناطق ترکی‌باف ۷ سانتی متر است.

در جدول بالا مقادیر میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی متغیرهای تحقیق آورده شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، اکثر متغیرها دارای چولگی منفی یا چولگی چپ هستند که نشان‌دهنده تمرکز پاسخ‌ها بر سمت بالاتر از متوسط است. میانگین‌های این متغیرها نیز در مقایسه با مقیاس سنجش همگی امتیازی بالاتر از سطح متوسط دارند.

تحلیل‌های دو متغیره

پس از تحلیل‌های تک متغیره و توصیف متغیرهای پژوهش، اکنون به تحلیل روابط دویه‌دوی متغیرها می‌پردازیم. با توجه به این‌که مقیاس سنجش همه متغیرهای پژوهش حاضر رتبه‌ای چند ارزشی هست، برای تحلیل روابط دویه‌دوی آن‌ها، از ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن استفاده می‌شود.

جدول ۲- همبستگی نوع بافت قالی با طرح و نقشه، دست‌مزد بافندگان، سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری

طرح و نقشه	دست‌مزد	سفارش‌پذیری	سرمایه‌گذاری	
۰/۶۰۵	۰/۷۸	۰/۴۱۲	۰/۴۲۲	ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری (sig)
۱۵۲	۱۵۲	۱۵۲	۱۵۲	تعداد مشاهدات

با توجه به جدول بالا نوع بافت با متغیرهای طرح و نقشه، دست‌مزد بافندگان، سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری در سطح معنی‌داری ۰/۵ تأیید می‌شود؛ به عبارت دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت در جامعه مورد بررسی نوع بافت با هر چهار متغیر، همراه است. این همبستگی مثبت و با توجه به مقادیر آن در متغیرهای طرح و نقشه و دست‌مزد در حد متوسط به بالا ارزیابی می‌شود؛ و در متغیرهای سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری در حد متوسط به پائین ارزیابی می‌شود.

جدول ۳- همبستگی طرح و نقشه با دست‌مزد بافندگان، سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری

دست‌مزد	سفارش‌پذیری	سرمایه‌گذاری	
۰/۷۵۷	۰/۵۳۷	۰/۵۲۷	ضریب همبستگی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری (sig)
۱۵۲	۱۵۲	۱۵۲	تعداد مشاهدات

با توجه به جدول شماره ۳ طرح و نقشه با متغیرهای دست‌مزد بافندگان، سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری در سطح معنی‌داری ۰/۵ تأیید می‌شود؛ به عبارت دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت در جامعه مورد بررسی طرح و نقشه با هر سه متغیر، همراه است. این همبستگی مثبت و با توجه به مقادیر آن در تمام متغیرها دست‌مزد در حد متوسط به بالا ارزیابی می‌شود.

جدول ۴- همبستگی دست‌مزد بافندگان، سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری	سفارش‌پذیری		دست‌مزد بافندگان
۰/۵۶	۰/۵۷۸	ضریب همبستگی	
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	سطح معنی‌داری (sig)	
۱۵۲	۱۵۲	تعداد مشاهدات	

همچنین مشخص شد دست‌مزد بافندگان با متغیرهای سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری در سطح معنی‌داری ۰/۵ تأیید می‌شود؛ به عبارت دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت در جامعه مورد بررسی دست‌مزد بافندگان با هر دو متغیر، همراه است. این همبستگی مثبت و با توجه به مقادیر آن در تمام متغیرها دست‌مزد در حد متوسط به بالا ارزیابی می‌شود.

جدول ۵- همبستگی سفارش‌پذیری و سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری		سفارش‌پذیری
۵۱۶	ضریب همبستگی	
۰.۰۰۰	سطح معنی‌داری (sig)	
۱۵۲	تعداد مشاهدات	

سفارش‌پذیری با متغیر سرمایه‌گذاری در سطح معنی‌داری ۰/۵ تأیید می‌شود؛ به عبارت دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت در جامعه مورد بررسی سفارش‌پذیری با متغیر سرمایه‌گذاری، همراه است. این همبستگی مثبت و با توجه به مقادیر آن در حد متوسط به بالا ارزیابی می‌شود.

آزمون فرضیات

جدول شماره ۶- نتیجه آزمون فرضیات

نتیجه	فرضیه
عدم رد	رواج تولید قالی قم باعث بهبود نوع بافت قالی همدان می‌شود.
عدم رد	رواج تولید قالی قم باعث بهبود نوع طرح و نقشه قالی استان همدان می‌شود.
عدم رد	رواج تولید قالی قم باعث افزایش دست‌مزد بافندگان استان همدان شود.
عدم رد	رواج تولید قالی قم باعث بهبود نحوه سفارش‌پذیری استان همدان می‌شود.
عدم رد	رواج تولید قالی قم باعث افزایش سرمایه‌گذاری تولیدکنندگان استان همدان می‌شود.

با توجه به نتایج به دست آمده از ضرایب همبستگی و با توجه به این که همه آزمون‌ها معنی دار بوده و همبستگی را تأیید می‌کند، تمامی فرضیات مورد تأیید قرار می‌گیرد.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم در استان همدان

H₀: تفاوت معناداری بین میانگین رتبه‌های مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان وجود ندارد.

H₁: تفاوت معناداری بین میانگین رتبه‌های مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان وجود دارد.

آزمون فریدمن

جدول شماره ۷- میانگین رتبه‌ها و اولویت‌بندی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان

رتبه	میانگین	مؤلفه
۲	۶/۳۸	نوع بافت
۵	۵/۷۸	طرح و نقشه
۱	۶/۹۵	دست‌مزد بافندگان
۳	۶/۳۴	سفارش‌پذیری
۴	۶/۰۱	سرمایه‌گذاری

جدول شماره ۸- نتیجه حاصل از آزمون تحلیل واریانس فریدمن مربوط به مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم

قم در استان همدان

تعداد نمونه	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری
۱۵۲	۱۱۸/۹۱۲	۱۰	/۱

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، سطح معناداری مربوط به آزمون تجزیه و تحلیل واریانس فریدمن ۱/ است؛ بنابراین با اطمینان ۹۹٪ می‌توان فرض H₀ را رد کرد و نتیجه گرفت که تفاوت معناداری بین میانگین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رواج تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان وجود دارد. در آزمون فریدمن متغیری که دارای بیشترین میانگین باشد، دارای رتبه‌ای بهتر است که به این ترتیب است: دست‌مزد بافندگان، نوع بافت، سفارش‌پذیری، سرمایه‌گذاری، طرح و نقشه.

یافته‌های حاصل از تحلیل‌های توصیفی

مقایسه ویژگی‌های کیفی قالی تمام ابریشم قم با قالی‌های سبک قم بافته‌شده در استان همدان به شرح جدول زیر است:

جدول ۹- مقایسه ویژگی‌های کیفی قالی تمام ابریشم قم با قالی‌های سبک قم بافته شده در استان همدان

ویژگی‌های کیفی قالی قم	ویژگی‌های کیفی قالی قم	ویژگی‌های کیفی قالی قم بافته‌شده در همدان
چله‌کشی	فارسی	ترکی
ابعاد	قالی، قالیچه، ذرع و نیم، ذرع و چارک	قالی، قالیچه، ذرع و نیم، ذرع و چارک
نوع خامه	ابریشم	ابریشم
روش پودگذاری	دو پوده	دو پوده
روش رنگرزی	شیمیایی	شیمیایی
رج‌شمار	بالای ۶۰ رج	بالای ۶۰ رج
نوع گره	نامتقارن	متقارن
نوع شیرازه	متصل - منفصل	منفصل
نوع نقشه	دستی - کامپیوتری	دستی - کامپیوتری
تعداد رنگ	بالای ۲۱ رنگ	بالای ۲۱ رنگ
نوع پرداخت	بعد از بافت	بعد از بافت

در مقایسه ویژگی‌های کیفی قالی قم با قالی قم تولیدشده در استان همدان مشخص شد که تفاوتی میان مواد مصرفی، نوع چله‌کشی، نقشه و ... وجود ندارد و تمامی مواد اولیه توسط تولیدکننده از استان قم تهیه و در اختیار بافنده قرار می‌گیرد. تفاوتی که به لحاظ فنی در قالی‌های تولیدشده در استان همدان وجود دارد نوع بافت است. در استان قم استفاده از گره نامتقارن برای تولید قالی مرسوم است که این موضوع باعث ظریف دیده شدن نقوش و آخت‌تر شدن قالی می‌شود، آنچه در استان همدان مشاهده شد به سبب آموزش‌های داده‌شده و سنت‌های بافندگی استفاده از گره متقارن هست که به نظر می‌رسد همین موضوع ظرافت قالی‌های بافته‌شده در استان همدان را در مقایسه با قالی‌های بافته‌شده در استان قم کم‌رنگ می‌کند. یافته‌های آماری حاصل از پرسشنامه‌ها نشان داد که اکثر بافندگان استان همدان را زنان تشکیل می‌دهند، همچنین اکثر بافندگان متأهل هستند، میزان دست‌مزد بافندگان کمتر از یک میلیون تومان در ماه هست. بافندگی در مناطقی که قالی تمام ابریشم بافته می‌شود به‌عنوان یک شغل دائم نیست و بستگی به سفارش تولید دارد. هر بافنده در روز کمتر از پنج هزار گره می‌بافد. سایر یافته‌ها به جهت سهولت بررسی در جدول شماره ۱۰ آمده است.

جدول ۱۰- مقایسه معایب و مزایای تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان طبق نتایج به دست آمده

شماره	یافته‌ها	مزیت	معایب	توضیحات ^۱
۱	تولیدکننده به دو شیوه بر بافت نظارت می‌کند: یا ناظر فنی بر کار نظارت می‌کند یا تولیدکننده به کارگاه‌ها سرکشی می‌کند.	*		باعث یکدست شدن کیفیت قالی‌های تولیدی می‌شود.
۲	پشتیبان: سفارش را از کارفرما گرفته و به بافنده‌ها ارائه می‌دهد.	*		باعث کاهش ریسک تولید (تقلب، بدعهدی و...) می‌شود.
۳	نحوه تولید قالی قم در استان همدان عمدتاً به صورت کارفرمایی صورت می‌گیرد.	*		به دلیل این که تولید فرش تمام ابریشم قم نیاز به سرمایه زیادی دارد لذا در شرایط تولید خویش‌فرمایی ممکن است برای پائین آوردن هزینه از کیفیت کار کاسته شود.
۴	تعیین دست‌مزد بافنده قالی‌های تمام ابریشم قم در استان همدان عمدتاً توسط شورای دست‌مزد استان قم انجام می‌شود.	*		باعث افزایش انگیزه برای بهتر انجام دادن کار می‌شود.
۵	میزان تأثیر مزد بافنده در گرایش به تولید قالی تمام ابریشم قم متوسط رو به بالا ارزیابی می‌شود.	*		این موضوع سبب کاهش قیمت تمام‌شده و افزایش تمایل تولیدکنندگان برای تولید می‌شود.
۶	میزان تأثیر کیفیت تولید فرش در گرایش به تولید قالی تمام ابریشم قم در حد متوسط رو به پایین ارزیابی می‌شود.	*		نشان می‌دهد که تولیدات همدان کیفیت موردنیاز بازار را برآورده نمی‌کند.
۷	میزان تأثیر هزینه‌های بالاسری در گرایش به تولید قالی تمام ابریشم قم در حد متوسط رو به پائین ارزیابی می‌شود.	*		کاهش هزینه‌های بالاسری باعث افزایش بهره‌وری می‌شود و زیادشدن آن توجیه اقتصادی تولید در استان همدان را از بین می‌برد.
۸	تأثیر هزینه‌های تمام‌شده در گرایش به تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان در حد متوسط رو به پائین ارزیابی می‌شود.	*		یکی از دلایل جذب تولیدکنندگان قم به مناطق دیگر جهت تولید، کاهش هزینه‌های تمام‌شده است؛ که افزایش آن سبب جذب کمتر سرمایه‌گذاری در استان همدان می‌شود.
۹	تأثیر تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان بر طرح و نقشه استان	*		با وجود سفارش‌پذیری بالا برای تولید قالی قم در استان همدان، تأثیر آن بر طرح و

۱- به علت توزیع غیر نرمال داده‌ها، در بررسی موارد نتایج مصاحبه و مشاهدات مد نظر قرار گرفته‌است.

<p>نقشه همدان زیاد ناست و این باعث می‌شود علاوه بر رونق تولید، اصالت طرح و نقش همدان نیز حفظ شود.</p>		<p>همدان در سطح متوسط رو به پائین است.</p>	
<p>رونق تولید قالی‌های قم، تهدیدی برای از بین رفتن اصالت رنگ قالی همدان است.</p>	*	<p>تأثیر تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان بر رنگ فرش استان همدان در سطح متوسط رو به پائین است.</p>	۱۰
<p>این موضوع باعث می‌شود تمام زنجیره ارزش تولید قالی در استان همدان از تولید قالی تمام ابریشم قم مستفیع نشوند و رفته‌رفته بعضی از مشاغل تأمین‌کننده از بین برود، این باعث به هم ریختگی اکوسیستم تولید قالی و از دست رفتن مزیت‌های تولید در استان می‌شود.</p>	*	<p>میزان تهیه مواد اولیه قالی تمام ابریشم قم از استان همدان در حد خیلی کم است.</p>	۱۱
<p>تأثیر متوسط بر از بین رفتن اصالت قالی همدان مطلوب نیست و این باید به کم یا خیلی کم کاهش یابد.</p>	*	<p>میزان تأثیر تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان در از بین رفتن اصالت تولید قالی همدان در حد متوسط رو به پائین ارزیابی می‌شود.</p>	۱۲
<p>تأثیر متوسط بر از بین رفتن اصالت رنگریزی همدان مطلوب نیست و این باید به کم یا خیلی کم کاهش یابد.</p>	*	<p>میزان تأثیر تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان در از بین رفتن اصالت رنگریزی قالی همدان در حد متوسط رو به پائین ارزیابی می‌شود.</p>	۱۳
<p>با توجه به تمایل برای تولید و بافت قالی تمام ابریشم احتمال به اضمحلال رفتن قالی‌های درشت‌بافت همدان در حد متوسط ارزیابی می‌شود.</p>	*	<p>میزان تأثیر تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان در از بین رفتن اصالت قالی‌های درشت باف همدان در حد متوسط ارزیابی می‌شود.</p>	۱۴
<p>با توجه به این که دلیل حضور تولیدکنندگان در استان همدان نبود نیروی بافنده بوده است، در صورتی که نیروی بافنده در استان قم جوابگوی سفارش‌ها باشند، کمبود مزایای تولید سبب کاهش تمایل تولیدکننده برای تولید و سرمایه‌گذاری در این منطقه می‌شود.</p>	*	<p>مزایای تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان در حد متوسط رو به پائین ارزیابی می‌شود.</p>	۱۵
<p>هرچقدر که میزان هزینه‌های تمام‌شده کاهش یابد تولیدکنندگان برای ورود به بازار همدان بیشتر تشویق می‌شوند.</p>	*	<p>تفاوت هزینه‌های تمام‌شده قالی تمام ابریشم قم در استان همدان با محل اصلی بافت در حد متوسط رو به پائین ارزیابی می‌شود.</p>	۱۶

۱۷	میزان تمایل تولیدکنندگان قالی استان همدان به تولید فرش تمام ابریشم قم در حد زیاد ارزیابی می‌شود.	*	باعث ورود سرمایه‌های بومی به بخش تولید فرش در استان همدان می‌شود.
۱۸	میزان تمایل بافندگان قالی استان همدان به تولید فرش تمام ابریشم قم در حد زیاد ارزیابی می‌شود.	*	باعث افزایش درآمد بافندگان استان همدان می‌شود و در خلال تولید قالی قم می‌تواند به صورت خویش فرما قالی‌های درشت باف همدان را نیز تولید کنند.
۱۹	تأثیر تولید قالی قم بر سفارش‌پذیری استان همدان در حد زیاد ارزیابی می‌شود.	*	باعث می‌شود تولیدکنندگان دیگر مناطق قالی‌بافی ایران نیز برای ورود به بازار همدان تشویق شوند.
۲۰	تأثیر تولید فرش قم بر ماندگار شدن صنعت فرش در استان همدان در سطح متوسط ارزیابی می‌شود.	*	به لحاظ اقتصادی هرگاه سرمایه انبوهی وارد هر حوزه قالی‌بافی شود باعث می‌شود که عملکرد تولیدکنندگان نسبت به قبل بهبود یابد.
۲۱	بافندگی در مناطقی که فرش تمام ابریشم بافته می‌شود به‌عنوان یک شغل دائم نیست و بستگی به سفارش تولید می‌شود.	*	باعث می‌شود تولیدکنندگان نتوانند برنامه‌ریزی صحیحی برای تولیدات انبوه داشته باشند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بنا بر نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها، عمده سرمایه‌گذاری تولید برای تولید قالی تمام ابریشم قم در استان همدان، توسط تولیدکنندگان و تجار استان قم صورت می‌گیرد، اما تولیدکنندگان و تجار همدان نیز در این زمینه سرمایه‌گذاری‌هایی نموده‌اند. استان قم یکی از کانون‌هایی است که در دوران رضاشاه فعالیت‌هایش اوج می‌گیرد، تولیدکنندگان این استان در دوره معاصر با درک نیاز بازار به تولید قالی تجاری مبتنی بر سلیقه خریداران جدید، شروع به تولید قالی‌های نفیس تمام ابریشم می‌کنند، این تولیدکنندگان بدون هیچ‌گونه حب و بغضی نسبت به طرح‌های مناطق مختلف، هر طرحی را که بازار فروش داشته را تولید کرده و به بازار روانه می‌سازند. به دلیل توفیق تولیدکنندگان قم در این شیوه و سفارش‌پذیری بالا تولید قالی تمام ابریشم قم به دیگر استان‌ها از جمله همدان سرایت می‌کند، که این امر را نمی‌توان به‌طور قطع به یقین مثبت و یا منفی ارزیابی کرد، جریانی این چنین مسلماً می‌تواند در هر برهه از زمان پیامدهای مثبت و منفی را همراه داشته باشد. ما در این پژوهش تنها به بیان مختصری از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر این جریان در برهه زمانی مشخصی پرداختیم، که به ترتیب میزان اثربخشی

شامل: دست‌مزد بافندگان، نوع بافت، سفارش‌پذیری، سرمایه‌گذاری، طرح و نقشه می‌شود، که در هر زمان بسته به شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی جامعه قابل تغییر است.

پیشنهاداتی که در این پژوهش بر مبنای یافته‌های ارائه می‌شود به شرح زیر است:

- با توجه به کارا بودن سیستم نحوه پرداخت دست‌مزد بافنده توسط شورای مزد استان قم، پیشنهاد می‌شود این رویه توسط سازمان‌های متولی به‌عنوان روش برگزیده در دیگر مناطق قالی‌بافی ایران نیز گسترش یابد.

- با توجه به نتایج پژوهش و لزوم جداسازی دو مقوله تولید قالی تجاری و قالی دارای هویت منطقه‌ای پیشنهاد می‌شود که سازمان‌های متولی جهت جداسازی این دو مقوله در قالی استان همدان و حمایت‌های لازم از هر کدام، باعث رشد و رونق هرچه بیشتر قالی در استان همدان شوند.

- به علت سفارش‌پذیر بودن مناطق قالی‌بافی استان همدان که قابلیت تولید بالایی دارند، ضمن حفظ اصالت‌های بافت هر منطقه، پیشنهاد می‌شود که با ترغیب تولیدکنندگان مناطق دیگر که در محل باف خود مزیت تولید کمی دارند، تولید خود را به این منطقه انتقال دهند.

فهرست منابع

- احمدی، زهرا (۱۳۹۵)، شناخت مواد اولیه، دار، ابزار، چله‌کشی و چله‌دوانی و مکانیزم فنی در سه استان کردستان، مرکزی و همدان مرکز ملی فرش ایران
- زنگنه، علی (۱۳۹۳)، بررسی رابطه عوامل قیمت، محصول و تعهد سازمانی با عملکرد صادراتی صادرکنندگان فرش دست‌باف قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور
- صوراصرافیل، شیرین (۱۳۷۵)، فرش همدان، تهران، نشر مبنا
- مؤمنی، م. فعال قیومی، علی. (۱۳۹۱). تحلیل آماری با استفاده از SPSS. تهران: نشر کتاب نو
- محمدی افضل، نفیسه (۱۳۹۲)، بررسی نقش ارتباطات در تحول و تطور طرح، نقش، زنگ فرش دست‌باف قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز
- میرزامینی، محمد مهدی (۱۳۹۳)، بررسی ارزش ویژه برند جغرافیای فرش دست‌باف ایران و رتبه‌بندی آن‌ها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان